

Şanlıurfa Coğrafyasının Türkü Sözlerine Etkisi

The Effect Of Şanlıurfa Geography on Folk Song Words

Mehmet Akbıyık*

Abstract: Turkish folk music, which is an element of folklore, depends on the geographical location. Türkü (Turkish folk song) which is a form of Turkish folk music, reflect feelings, experiences, good or bad events through their unique lifestyle, they create their cultural identity of people living in Anatolia for centuries, combining with the features of physical and Human Geography of the region. The lyrics of his folk songs contain a lot of information about cultural elements, as well as information about physical and human geography features. In this article, it is aimed to reveal effect of the physical and human geographical features of Sanliurfa region on the folk songs of the Sanliurfa. With this study, folk song lyrics were examined from a geographical point of view. A total of 206 "türkü" (Turkis folk song) including 133 "kırık hava" (regular rhythmic melodies) and 73 "uzun hava" (long tune) folk songs of Sanliurfa registered in the repertoire of the TRT Institution, were studied. 533 geographical words have been identified from these folk songs examined. 62% (333) of those words is related to physical geography features such as topography, lithology, climate, hydrography, astronomical expressions, natural vegetation and animal species. 38% (200) of words determined from folk songs is related to human and economic geography features such as agriculture and animal husbandry, settlement, toponymy, historical sites, cultural elements such as clothing and musical instruments, The elements of physical, human and economic geography features mentioned in the lyrics of the folk songs contribute to increase in the people's geographical knowledge about the region. As a result, it is seen that the elements of physical, human and economic geography mentioned in the lyrics of the Sanliurfa's folk songs are compatible with the geographical features of Sanliurfa.

Structured Abstract: Folk folk songs, which are a cultural presence in folk science, depend on the place. In other words, the fact that folk songs, which are an element of the cultural element that makes up peoples, are closely connected to the place and are influenced by their geographical conditions, helps us learn some geographical features related to the place to which the folk songs belong.

The relations between the physical environment in which people are settled and society, that is, the folk songs that arise as one of the works created by being influenced by the geographical environment and social events, are one of the subjects of the study of geography. Cultural geography XX. it appeared at the beginning of the century. It is the result of changes in cultural differences in societies, the organization of space, and the way they exploit natural resources. Focusing on the impact of human culture, cultural elements resulting from human-nature interaction form the basis of cultural geography (Ari & Köse, 2005:51-59). As a result, the

* Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Turizm İşletmeciliği Bölümü
Asst. Prof. Dr., Harran University. College of Tourism and Hotel Management Department of Tourism Management
ORCID 0000-0002-5139-8384
mehmetakbiyik@harran.edu.tr

Cite as/ Atıf: Akbıyık, M. (2021). Şanlıurfa coğrafyasının türkü sözlerine etkisi. *Turkish Studies - Social*, 16(3), 883-903. <https://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.51356>

Received/Geliş: 10 May/Mayıs 2021

Accepted/Kabul: 20 June/Haziran 2021

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 25 June/Haziran 2021

CC BY-NC 4.0

cultural geography that develops is based on concepts such as using symbols, depiction, and carrying meaning (Ari, 2005:13). One of the important issues of music geography is the impact of the living environment on the lyrics of songs or folk songs (Şahinalp, 2012: 634)

Geography and music relations B.XX by geographers in D. since the middle of the century, they have studied the effects of musical works on the geography of music from space and social features. (Leyshon, Matless and Revill 1995; Smith 1997; Revill 2000a; Revill 2000b; Revill 2005; Brouillette-Gibbs 2010).

Some geographers in Turkey have also done some work on the relationship between geography and music in recent years. Some of these are; a study in terms of music geography: the effect of natural environment characteristics on folk song lyrics. (Şahinalp, 2012: 633-661). Reflections Of Geographical Environment On Bitlis Folk Songs. (Şahinalp & Günel 2013: 1-13). A Review On Socio-Cultural-Economic Characteristics Of Manisa Environment In Folk Songs (Yurt, 2019:1-122). The Role Of Geography In Azerbaijani Folk Songs. (Kara H.2016). Geography Of Music: Geography In Folk Songs. (Uğur, 2015: 239-260) analysis of geographical motives and similarity in the presence of Turkish Folk Music Lyrics. (Gürbüz & Şahin, 2012: 1633-1656) Erzurum In Folk Songs. A Study Of Urban Identity. (Aliağaoğlu, 2018: 14-25) Geographical Motifs In Osmaniye Folk Songs (Koday & Yılmaz 2017:527-544). The Role Of Geography In Azerbaijani Folk Songs. (Kara, 2016:396-402)etc.

Lyrics and musical characteristics of folk songs vary from geographical region to region. Many elements of the place where folk songs were burned (composed) are reflected in the lyrics of folk songs, as well as geographical features are reflected. Cultural characteristics were formed as a result of the geographical environment and social relations. Folk songs, which are an element of culture, are also geological structure, landforms, climate, hydrography, natural vegetation, soil, etc., which are features of physical geography. settlement with human geographical features, economic, activities, agriculture and animal husbandry, etc. he's impressed. The lyrics of his folk songs contain a lot of information about cultural elements, as well as information about physical and human geographical features. In this article, the effect of the physical and human geographical features of Sanliurfa on the folk songs of the Sanliurfa region has been tried to be revealed. With this study, folk song lyrics were examined from a geographical point of view.

In this study, the effect of geography on music instead of music geography was examined. It is aimed to reveal how the folk songs sung in the geography of Sanliurfa are affected by the characteristics of the natural environment, the effect of the natural environment on the lyrics of these folk songs, or how the folk songs reflect the natural characteristics of the area to which they belong. Turku on the words of the living environment of the topography, hydrography, climate, geology, natural vegetation and animal communities, and natural features, such as celestial bodies, or settlement, economic activities, agriculture, livestock, such as the influence of human geography, "where is it? How? And why ?"the answers to his questions were investigated and put forward. It is important to identify, reveal, relate geographical expressions in folk songs, reveal the relationship between space and music, as well as to consider the geographical factors that play a role in the emergence of the culture seen in Sanliurfa from the point of view of the relationship between the human and geographical environment.

A total of 133 broken air (folk songs) registered in the Sanliurfa region included in the repertoire of the TRT institution, and 73 long air folk songs were reached, and a total of 210 folk songs were evaluated.

Although hundreds of lyrics and music belonging to Sanliurfa are known to have been composed by whom, the TRT institution does not take these folk songs into its repertoire because the composer is obvious. The number of composing folk songs is increasing every day. Folk songs belonging to the Sanliurfa region are not only 210 folk songs registered in the repertoire of the TRT institution, but also to other musical institutions (MESAM), etc. there are also recorded folk songs. In this study, the institution TRT registered a total of 210 pieces in the repertoire of şanlıurfa in the region by making a detailed analysis of the lyrics of the song on topographic, climatic, hydrographic, geological, natural vegetation, fauna, climate, physical characteristics such as settlement, historic sites, agriculture and livestock, place name, such as statements about the specifics of human geography are identified and grouped. Geographical words in the name of the folk song have been excluded from the evaluation, and the number of times geographical words in the folk songs have been used has been evaluated. The reflection of each physical and Human Geography characteristics in folk songs in the words of folk songs has been revealed with its causes and consequences (numerical and verbal).

Şanlıurfa is located in southeastern Anatolia region. It borders Mardin province to the East, Gaziantep province to the west, Adiyaman to the northwest, Diyarbakir province to the North and northwest. It borders Syria to the South. The territory of Şanlıurfa has been the area of transition and fusion of different cultures, where many states and principalities have ruled throughout history. Archaeological excavations at Göbekli Tepe, located 17 km from the center of Şanlıurfa, uncovered monumental structures belonging to 12 thousand years of history. Şanlıurfa has been one of the important settlement areas in the past due to the fact that it was located on many historical, commercial and military roads connecting east to West. In the war of independence, he drove the enemies out of his territory by his own power. Because of this heroism, he was given the title 'Glorious' by the parliament in 1984. According to archaeological finds, Şanlıurfa, known as the "city of the prophets", has the remains of many civilizations dating back to 12000 years, is today a museum-city with its cultural environment (Akbiyık .1999:22).

Human geographical features such as civilizations found in the historical past of Şanlıurfa and their artifacts, archaeological sites, and ancient settlements have created a very important potential for folk songs.

Music, which is the age of human history, has undergone various changes and developments until today. Şanlıurfa, which has a history of 12,000 years with archaeological finds in Göbekli Tepe as a settlement center, follows a course that dates back to the same dates in terms of music history.

Şanlıurfa music, "Turkish Folk Music" in the melody structure and the richness of the number, quality performance, reflecting the local geographical features has taken an outstanding position. These folk songs, which are integrated with the sound color and mouth characteristics of local artists, have an important place in folk music in Turkey and the world with their beauty. In the past and present, Şanlıurfa has played the role of a Turkish Folk Music Conservatory in our country.

"Row Nights" has a special role in the Şanlıurfa musical tradition. On these nights, the divan, integrated with each other and folk music, Turkish Music, taken as a whole, Şanlıurfa rich food and drinks, handicrafts, folk dances, clothing, geographical expression to the beauty of the music and lyrics of the new goodies added.

The fact that the folk songs of Şanlıurfa are numerous and that these folk songs have a high art value, affect the person from the heart, are sincere and emotional, carry local geographical features has ensured that our folk songs are loved. People have processed their feelings, thoughts, love, suffering, in short, all the beauties of their life down to the smallest detail, the geographical features of Şanlıurfa in a way that will be included in their minds. Because of these characteristics, şanlıurfa folk songs are listened to and adopted with pleasure.

Şanlıurfa province is located in a place that has a great variety in terms of physical and human geographical environmental characteristics. In the repertoire of the TRT institution, 533 geographical words are mentioned in 210 folk songs belonging to the Şanlıurfa region.

His last words of the words in Turku 533 geographic units the topics of physical geography, topography, lithologic, climate, hydrography, astronomical expressions, 62.5 percent of natural elements such as vegetation and animal species (333 pieces, word); agriculture topics human geography, settlement, toponyms, historical places, clothing, and cultural elements such as musical instruments of 37.5% (200 words) creates.

In Şanlıurfa folk songs, words related to natural animals were identified with a maximum ratio of 28.3% (94 words) of physical geography characteristics elements. Then % 27.6% rate (92 words) topographic features, and 19.8% at a rate of (66 words) vegetation, % 7.2% rate (24 words) astrological elements, 6.3% compared to (21 words) lithologic properties, % 5.4% rate (18 words) hydrography, % 5.4% rate (18 words) is related to climate.

In Şanlıurfa folk songs, words related to agricultural products were identified with a maximum ratio of 40.5% (81 words) of human geography characteristics elements. Then 26.0% (52 words) toponymy, 15.0% (30 words) people's clothing-kusham, 13.0% (26 words) settlement geography, 4.5% (9 words) historical places and ruins, 1.0% (2 words) musical instruments were related expressions.

Folk songs, which are one of the basic elements of our culture, have taken place in the people's self for centuries, have been passed down from generation to generation and have survived to the present day.

Although folk songs are the research subject of many fields of science, they are an important research subject of music geography, which is an element of cultural geography within the Human Geography Department of geography.

Folk songs and folk song lyrics reflect the feelings, thoughts, love, joy, pain, sadness, dreams, social life, cultural elements, past history, physical, human and economic characteristics of the geographical environment in which he lived.

The elements of physical, human and economic geography mentioned in the lyrics of the folk song contribute to the increase of people's knowledge of the geography of this region and the recognition of the region. As a result, it was seen that the elements of physical, human and economic geography mentioned in the lyrics of the folk songs of Sanliurfa are compatible with the geography of Sanliurfa.

Keywords: Geography, Music Geography, Turkish Folk Music, lyrics of Folk Songs.

Öz: Halk biliminin bir unsuru olan Türk Halk Müziği coğrafi mekâna bağlıdır. Türk halk müziğinin bir biçimi olan Türkü, kendilerine özgü yaşam tarzları ile duyguları, deneyimleri, iyi ya da kötü olayları yansıtır, yüzyıllardır Anadolu'da yaşayan insanların kültürel kimliklerini fiziksel ve beşerî özelliklerle birleştirerek oluştururlar. Bölgenin coğrafyası. Halk şarkılarının sözlerinde kültürel öğeler hakkında pek çok bilginin yanı sıra fiziksel ve beşerî coğrafya özellikleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu yazıda Şanlıurfa yöresinin fiziki ve beşerî coğrafya özelliklerinin Şanlıurfa türküleri üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu çalışma ile türkü sözleri coğrafi açıdan incelenmiştir. TRT Kurumu repertuarında kayıtlı Şanlıurfa'nın 133 "kırık hava" (düzenli ritmik ezgiler) ve 73 "uzun hava" türküleri olmak üzere toplam 206 "türkü" çalışıldı. İncelenen bu türkülerden 533 coğrafi kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin% 62'si (333) topografya, litoloji, iklim, hidrografi, astronomik ifadeler, doğal bitki örtüsü ve hayvan türleri gibi fiziki coğrafya özellikleriyle ilgilidir. Türkülerden tespit edilen kelimelerin% 38'i (200), tarım ve hayvancılık, yerleşim, topoğrafya, ören yerleri, giyim ve müzik aletleri gibi kültürel unsurlar gibi beşerî ve ekonomik coğrafya özellikleriyle ilgilidir. Halk türkülerinin sözlerinde bahsedilen fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafya unsurları, halkın bölge hakkındaki coğrafi bilgisinin artmasına katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak Şanlıurfa türkülerinin sözlerinde bahsedilen fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafya unsurlarının Şanlıurfa coğrafyası ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Müzik Coğrafyası, Türk Halk Türküleri, Türkü Sözleri.

1.Giriş

Halk biliminde kültür varlığı olan halk türküleri mekâna bağlıdır. Yani halkları oluşturan kültür ögesinin bir unsuru olan halk türkülerinin mekâna sıkı sıkıya bağlı olması ve coğrafi şartlarından etkilenmesi, türkülerin ait olduğu mekânla ilgili bazı coğrafi özellikleri öğrenmemize yardımcı olmaktadır. Türküler; halkımızın duygu ve düşüncelerini, yaşam tarzını, yaşadığı diyarı anlattığı, en özlü sözler, en güzel nağmelerdir. Bu nedenle, Türküler, kültürümüzün temel taşları ve özüdür. Türküler; kültür birikimimizdir, Türküler; halk kültürümüzün, söz ve müzikle ifadesidir(Akbıyık,2013:69)

İnsanların yerleşmiş oldukları fiziki ortamla toplum arasında ilişkiler yani coğrafi çevreden ve toplumsal olaylardan etkilenecek meydana getirdiği eserlerden biri olarak ortaya çıkan halk türküleri coğrafyanın inceleme konularından birisidir. Kültürel coğrafya XX. yüzyıl başlarında ortaya çıkmıştır. Toplumlardaki kültürel farklılıklarda, mekânın organizasyonunda ve doğal kaynaklardan yararlanma biçimlerinde oluşan değişikliklerin sonucudur. İnsan kültürünün etkisi üzerinde durulduğunda, insan-doğa etkileşiminin sonucunda ortaya çıkan kültürel unsurlar, kültürel coğrafyanın temelini oluşturmaktadır (Arı & Köse, 2005:51-59). Bunun sonucunda gelişen kültürel coğrafyanın temelinde sembol kullanma, betimleme, anlam taşıma gibi kavramlar bulunmaktadır (Arı, 2005:13). Müzik Coğrafyasının önemli konularından biri de yaşanan ortamın şarkı veya halk türkülerinin sözleri üzerindeki etkisinin ortaya konulmasıdır(Şahinalp,2012:634)

Coğrafya-müzik ilişkisi coğrafyacılar tarafından XX. yüzyılın ortalarından itibaren üzerinde çalışmalar ve araştırmalar yapılarak yayınlar yapılmıştır. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere A.B.D 'de coğrafyacılar ve diğer bilim alanlarından yazarlar müzik coğrafyası ile ilgili yani müzik eserlerinin mekân ve toplumsal özelliklerden etkilerini incelemişlerdir. (Leyshon, Matless ve Revill 1995; Smith 1997; Revill 2000a; Revill 2000b; Revill 2005; Brouillette-Gibbs 2010). Doğanay, sanat ve edebiyatın yaşanılan çevreden etkilendiğini ifade ederek, bu konunun coğrafi bir bakış açısıyla ele alınıp incelenmesinin ilginç ve önemli olacağını belirtmektedir (Doğanay 2011:86).

Türkiye'de halk müzikleri genel olarak sevinç, hüznün veya kahramanlıkların anlatıldığı; bu duyguların çeşitli doğal ortam özellikleriyle sembolleştirildiği bir özellik taşımaktadır (Köksel, 2009:466-472). Bunun yanında belirli bir alanda yaşayan insanların inançları gereği doğal ortamda bulunan dağ, ırmak ve göl gibi doğal ortam özelliklerine yücelik atfedilmekte; (İnan, 1972:50-51) kimi zaman da bu doğal özellikler kişileştirmeler yoluyla türkülerde yer almaktadır (Nalbant 2006:31-34).

Türkiye'deki bazı coğrafyacılar da coğrafya ve müzik ilişkisi üzerine son yıllarda bazı çalışmalar yapmışlardır. Bunlardan bazıları; Müzik Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Doğal Ortam Özelliklerinin Türkü Sözleri üzerindeki etkisi. (Şahinalp, 2012:633-661). Coğrafi Ortamın Bitlis Türkülerine Yansımaları. (Şahinalp & Günel 2013:1-13).Türkülerde Manisa Çevresinin Sosyo-Kültürel-Ekonomik Özellikleri Üzerine Bir İnceleme (Yurt, 2019:1-122). Azerbaycan Türkülerinde Coğrafyanın Rolü.(Kara H.2016). Müzik Coğrafyası: Türkülerdeki Coğrafya. (Uğur, 2015:239-260) Türk Halk Müziği Söz Varlığında Coğrafi Motifler ve Benzerlik Analizi. (Gülbüz & Şahin, 2012:1633-1656) Türkülerde Erzurum. Bir Şehir Kimliği Çalışması. (Aliğaoğlu, 2018:14-25) Osmaniye Türkülerinde Coğrafi Motifler (Koday & Yılmaz.2017:527-544). Azerbaycan Türkülerinde Coğrafyanın Rolü. (Kara 2016:396-402)vb. çalışmalardır.

2.Çalışmanın Amacı

Türkülerin söz ve müzik özellikleri coğrafi yöreden yöreye göre değişmektedir. Türkülerin yakıldığı (bestelendiği) mekânın birçok unsurları türkü sözlerine yansıdığı gibi coğrafi özellikler de yansıtılmıştır. Kültür özellikleri yaşanılan coğrafi ortamın ve toplumsal ilişkilerin sonucu oluşmuştur. Kültürün bir ögesi olan halk türkülerini de fiziki coğrafya özellikleri olan jeolojik yapı, yer şekilleri, iklim, hidrografiya, doğal bitki örtüsü, toprak vb. beşeri coğrafi özellikleri olan yerleşme, ekonomik, etkinlikler, tarım ve hayvancılık vb. etkilenmiştir. Türkülerinin sözleri kültür unsurları hakkında pek çok bilgi içerdiği gibi aynı zamanda fiziki ve beşeri coğrafi özellikleri hakkında da bilgiler vermektedir. Bu makalede, Şanlıurfa yöresine ait türkülerin Şanlıurfa'nın fiziki ve beşeri coğrafi özelliklerinin türkü sözleri üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile coğrafi bir bakış açısıyla türkü sözleri incelenmiştir.

Bu çalışmada müzik coğrafyası yerine coğrafyanın müziğe etkisi incelenmiştir. Şanlıurfa coğrafyasında söylenen türkülerin; doğal ortam özelliklerinden ne şekilde etkilendiklerinin, doğal ortamın bu türkülerin sözleri üzerindeki etkisinin veya türkülerin ait oldukları alanın doğal özelliklerini ne şekilde yansıttığının ortaya konulması hedeflenmiştir. Türkü sözleri üzerinde, yaşanılan ortamın topografya, hidrografiya, iklim, jeoloji, doğal bitki örtüsü ve hayvan toplulukları ve gök cisimleri gibi doğal özellikleri veya yerleşme, ekonomik faaliyetler, tarım, hayvancılık gibi beşeri coğrafyanın etkisi, "nerede? Nasıl? Ve neden ?" sorularının cevapları araştırılarak ortaya konulmuştur. Türkülerde geçen coğrafi ifadelerin tespiti, ortaya çıkarılması, coğrafi çevreyle ilişkilendirilmesi, mekân-müzik ilişkisinin ortaya konulması açısından önem taşıdığı gibi Şanlıurfa'da görülen kültürün ortaya çıkmasında rol oynayan coğrafi faktörlerin, insan-coğrafi ortam ilişkisi açısından ele alınması bakımından da önem taşımaktadır.

3. Materyal ve Yöntem

TRT Kurumu repertuarında yer alan Şanlıurfa yöresine kayıtlı toplam 133 adet kırık hava (türkü) ile 73 adet uzun hava türkü sözüne ulaşılmış toplam 210 adet türkünün sözleri değerlendirilmiştir.

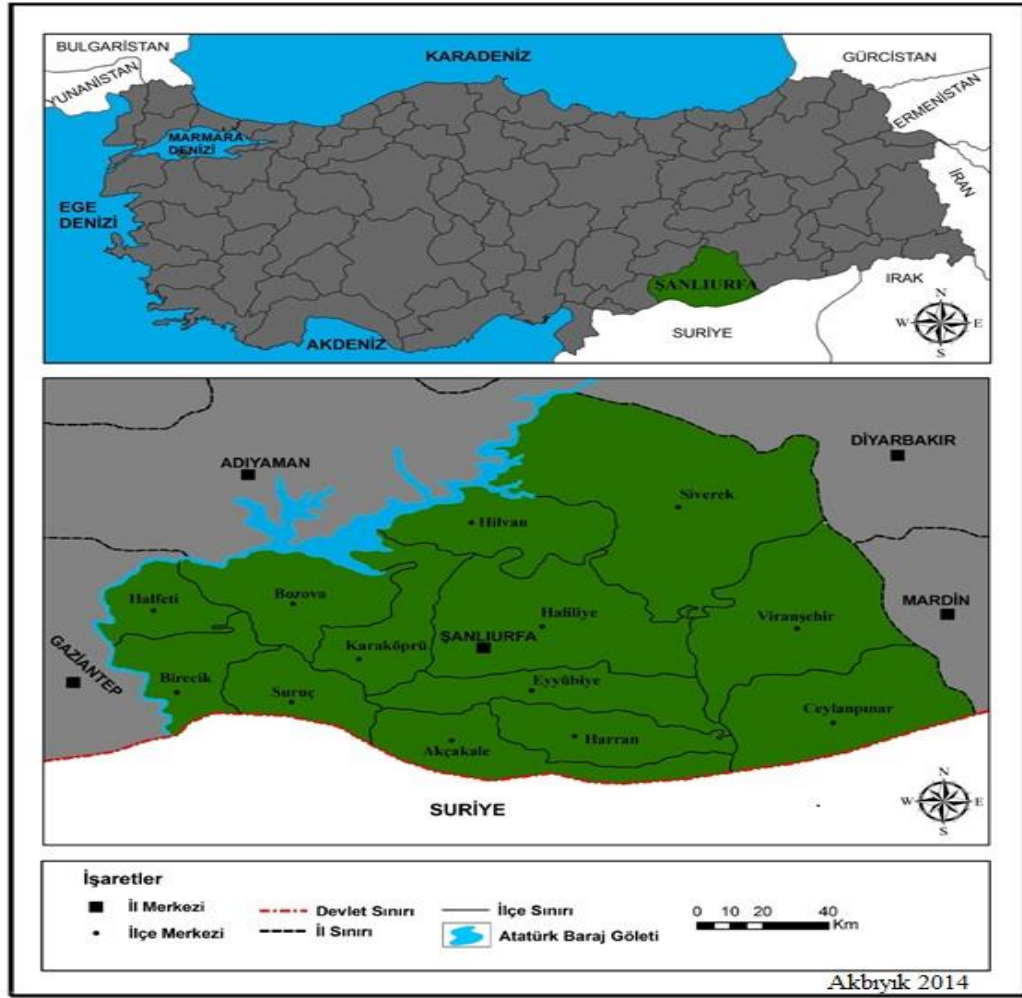
Şanlıurfa'ya ait yüzlerce söz ve müziği kim tarafından bestelendiği bilinen türküler bulunmasına rağmen TRT Kurumu bu türkülerini bestecisi belli olduğu için repertuarına almamaktadır. Beste türkülerin sayıları her geçen gün artmaktadır. Şanlıurfa yöresine ait türküler sadece TRT Kurumu repertuarına kayıtlı 210 adet türkü olmayıp diğer müzik kurumlarına (MESAM) vb. kayıtlı türküler de bulunmaktadır. Bu çalışmada TRT Kurumu repertuarında Şanlıurfa yöresine kayıtlı bulunan toplam 210 adet türkünün sözü üzerinde detaylı bir inceleme yapılarak topografik, iklimik, hidrografik, jeolojik, doğal bitki örtüsü, doğal hayvan toplulukları iklim gibi fiziki coğrafya özellikleri ile yerleşme, tarihi yerler, tarım ve hayvancılık, toponimik gibi beşeri coğrafya özellikleriyle ilgili ifadeler tespit edilerek gruplandırılmıştır. Türkünün adındaki coğrafi kelimeler değerlendirme dışında bırakılmış olup türkülerdeki coğrafi kelimeler kaç defa kullanılmışsa bunlar değerlendirmeye alınmıştır. Türkülerde geçen her bir fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerinin türkü sözlerine yansması neden ve sonuçlarıyla (sayısal ve sözel) ortaya konmuştur.

4. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır. Doğusunda Mardin ili, batısında Gaziantep ili, kuzeybatısında Adıyaman, kuzey ve kuzeybatıda Diyarbakır ili ile komşudur. Güneyde Suriye ile sınırı bulunmaktadır (Harita 1). Şanlıurfa toprakları tarih boyunca birçok devlet ve beyliğin hüküm sürdüğü, değişik kültürlerin geçiş ve kaynaşma alanı olmuştur. Şanlıurfa merkezine 17 km uzaklıkta bulunan Göbekli Tepe'deki arkeolojik kazılarda 12 bin yıllık geçmişe ait anıtsal yapılar ortaya çıkarılmıştır. Bunlar arasında stilize edilmiş insanları tasvir eden T biçimindeki sütunların ağırlıkları 40 ila 60 ton arasında değişmektedir. Bu anıtsal yapılar, insanlık tarihi adına şimdiye kadar bilinen tüm bilgilerin tekrar gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Bunlara ilkel el aletlerinden başka bir aletin olmadığı dönemde nasıl şekil verildiği, nasıl taşındığı ve dikildiği bilim adamları tarafından henüz çözülememiştir. Ayrıca 12.000 yıl öncesinde bu yapıların nasıl tasarlandığı sorusu da henüz cevaplanmamıştır. Belki tüm bu sorular cevap bulduğunda insanlık tarihi yanı sıra bölge tarihi de yeniden yazılacaktır.

Şanlıurfa doğuyu batıya bağlayan birçok tarihi, ticari ve askeri yolların üzerinde yer almış olması nedeniyle geçmişte de önemli yerleşme alanlarından biri olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nda kendi gücüyle düşmanları topraklarından çıkartmıştır. Bu kahramanlığından dolayı TBMM tarafından 1984 yılında "Şanlı" unvanı verilmiştir. Arkeolojik buluntulara göre, tarihi 12000 yıllara kadar uzanan, birçok medeniyetin kalıntılarına sahip; "Peygamberler Şehri" olarak tanınan Şanlıurfa, bugünkü, kültürel ortamıyla âdeti bir Müze-Şehirdir (Akbıyık vd.1999:22).

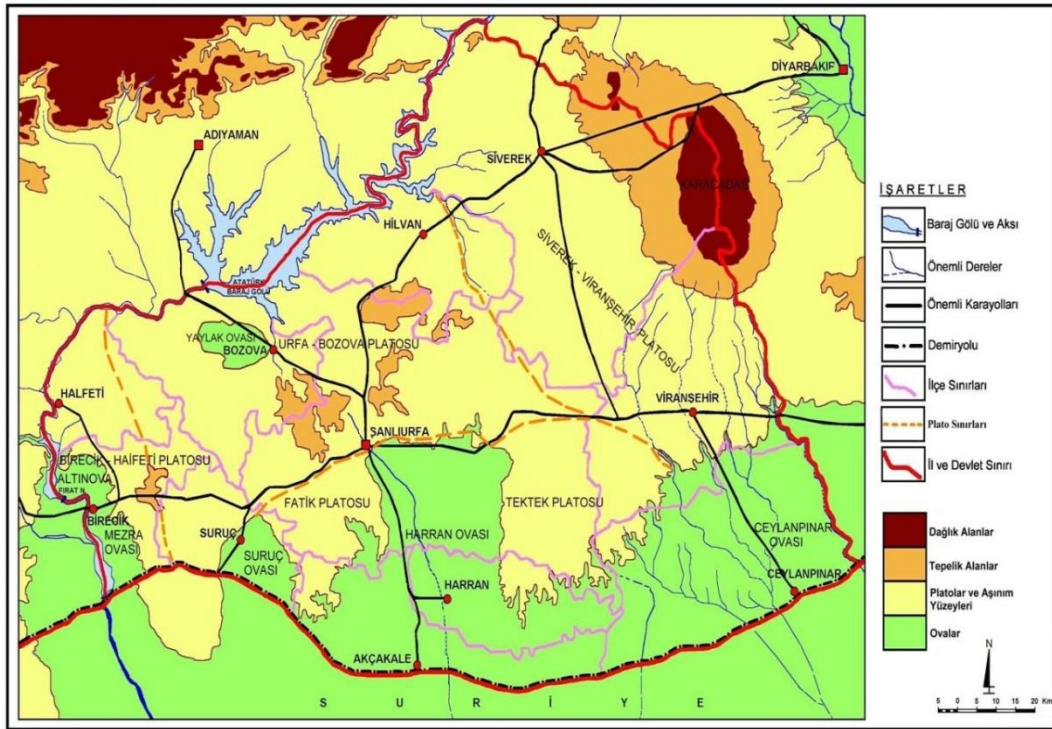
Şanlıurfa'nın tarihi geçmişinde bulunan medeniyetler ile bunlara ait eserler, arkeolojik alanlar, eski yerleşmeler gibi beşeri coğrafi özellikler türküler için çok önemli bir potansiyel oluşturmıştır.

Harita 1: Şanlıurfa İlinin Lokasyon Haritası.

Şanlıurfa ili Güneydoğu Torosların orta kısmının güney etekleri üzerindedir. İlin kuzeyinde yer alan dağlar ve yüksek tepeler genellikle güneye doğru gittikçe alçalır. Büyük ovalar ilin güneyinde yer almaktadır. Şanlıurfa’da sıra tepeler oldukça yaygın olup, bunların arasında batıdan doğuya doğru sıralanan Suruç, Harran ve Viranşehir ovaları bulunmaktadır.

Batıya doğru kenarları fazla uzanmış bir altıgene benzeyen ilin yüz ölçümü 18.584 km²’dir. Bu, Türkiye yüz ölçümünün yaklaşık % 2.4’üne eş değerdir. Şanlıurfa bu yüzölçümü ile Türkiye’nin 7. büyük ilidir. İlin nüfusu 2020’te 2.115.256 kişidir. Şanlıurfa ili morfolojik bakımdan çok sade bir görünüm arz etmekte olup, ana yer şekillerinden dağ, plato ve ovaları içine almaktadır. Coğrafi anlamda dağ diyebileceğimiz tek kütle Karacadağ (1938 m) volkanik kütesidir. (Harita 2). Şanlıurfa’nın fiziki coğrafya özellikleri türkü sözlerine yansımıştır.

Harita 2: Şanlıurfa İli Fiziki Coğrafya Haritası.

5. Şanlıurfa Müziğinin Tarihsel Süreci

İnsanlık tarihi ile yaşıt olan müzik, günümüze gelinceye kadar çeşitli değişikliklere ve gelişmelere uğramıştır. Yerleşim merkezi olarak Göbekli Tepe'deki arkeolojik buluntularla 12.000 yıllık bir tarihe sahip olan Şanlıurfa, müzik tarihi yönünden de aynı tarihlere kadar uzanan bir seyir takip etmektedir.

Şanlıurfa halk müziği ile ilgili bilgiler milattan önceki dönemlere kadar dayanır. Şanlıurfa'nın Hilvan ilçesi Kantara Köyünde yapılan Nevali Çori kazılarında bulunan bir kaya parçasında, Milattan Önce 7 bin tarihine ait (Neolitik çağ-Cıvalı Taş Devri) bir kap parçası üzerinde dans eden bir sahne görüntüsü vardır. Yine, Titriş kazılarından elde edilen Milattan Önce 3-5 bin yıllarına ait (İlk Tunç Çağı) kireç taşından yapılmış, keman tipi, stilize edilmiş bir insan figürü bulunmuştur. Bu kazı eserleri Şanlıurfa Müzesinde sergilenmektedir(Akbıyık vd.1999:20)

Şanlıurfa'ya bağlı Sultan Tepe Köyü'nde yapılan kazılarda çıkarılan bir tablette Gılgamış Destanı'na ait parçalar bulunmuştur.

Şanlıurfa'da ortaya çıkan "Urfa" makamı vardır ki bugün birçok Arap ülkelerinde kullanılmaktadır. Bunlardan başka bir de -mahalli tabirle- "Kılıçlı Makamı" denilen bir makam vardır ki bu makam da Şanlıurfa'da ortaya çıkmıştır. Rehavi, Urfa ve Kılıçlı Makamlarının ortaya çıkması müziğin yöremizde ne kadar gelişmiş olduğunu göstermektedir(Akbıyık vd.1999:22).

Şanlıurfa'nın ilçesi Harran'da 1984 yılında yapılan kazılarda 13.yüzyıla ait Eyyubiler döneminden kalma kemikten yapılmış bir kaval bulunmuştur.

Şanlıurfa'da 15.yüzyıla kadar müzik gelişme göstermişse de, 1517 yılında kentimizin Osmanlı İmparatorluğu'na katılmasıyla bu gelişmeler daha da hızlanmıştır. Osmanlı dönemindeki başşehirilere uzak olmasına rağmen, Şanlıurfa'da sanat ve müzik faaliyetleri ileri düzeye ulaşmıştır.

Şanlıurfa'da 1642 yılında doğan Yusuf Nabi'nin Divan, Hayriyye, Tercüme-i Hadis-i Erbain, Hayr'âbâd, Sumâme, Fatihnâme-i Kâmaniçe, Tuhfel-ül Hameyn, Zeyl-i Siyer-i Veysi gibi ölümsüz eserleri vardır. "Atrab-ül-asar" isimli eserde Şeyhülislâm Mehmet Esat Efendi, Nabi¹'nin müzik alanında da üstad olduğunu, güzel sesi ve "Seyid Nuh" müstear adıyla şahane eserler bestelediğini belirtmektedir.

Şanlıurfa'da musiki 18 ve 19.yüzyılda zirve dönemini yaşamıştır. Bu yıllarda müzik çok ileri düzeye çıkmıştır. "Kılıçlı Makamı'nın Şanlıurfa'da bu dönemde ortaya çıktığı söylenmektedir. Şanlıurfa musikisi 20.yüzyılın ilk başlarında savaşlar dolayısıyla duraklama dönemine girmişse de Cumhuriyet döneminden sonra büyük gelişmeler göstermiştir (Akbıyık vd.1999:23).

Şanlıurfa müziği, içinde "Türk Halk Müziği" ezgi yapısı ve sayısının zenginliği, kaliteli icrası, yöresel coğrafik özellikleri yansıtmaları ile seçkin bir konuma sahip olmuştur. Yöre sanatçıların ses rengi ve ağız özellikleriyle bütünleşen bu türküler, güzellikleri ile Türkiye'de ve Dünya'da halk müzikleri içinde önemli bir yere sahiptir. Geçmişte ve günümüzde Şanlıurfa, ülkemizde âdetâ bir Türk Halk Müziği Konservatuvarı rolü oynamıştır.

Şanlıurfa müzik geleneğinde "Sıra Geceleri"nin özel bir rolü bulunmaktadır. Bu gecelerde; Divan ve Halk müziği birbiriyle bütünleştirilmiş, Türk Müziği bir bütün olarak ele alınmış, zengin Şanlıurfa yiyecek ve içecekleri, el sanatları, halk oyunları, giyim-kuşam ve sözlerindeki coğrafik anlatım müziğin güzelliğine yeni güzellikler eklemiştir.

Şanlıurfa Halk Müziği, Türk Halk Müziği içinde ezgi ve söz zenginliği, makam yapısı, icra ortamı ve çalgıları açısından ayrı bir konuma sahiptir. Beste yapma ve güzel icra yeteneğine sahip Şanlıurfalı sanatçılar bu müziği geliştirerek ve yurda yayarak sevdirmişlerdir. Şanlıurfa türkülerinin çok sayıda olması ve bu türkülerin sanat değerinin yüksek, insanı yürekten etkileyen, içli ve duygulu oluşları, yöresel coğrafik özellikler taşımaları türkülerimizin sevilmesini sağlamıştır. Halk; duygularını, düşüncelerini, sevgisini, ızdırabını, kısacası en ince ayrıntısına kadar kendi yaşantısının tüm güzelliklerini, Şanlıurfa'nın coğrafik özelliklerini zihinlerde yer edecek bir biçimde işlemiştir. Bu özellikleri nedeniyle Şanlıurfa türkülerini zevkle dinlenmekte ve benimsenmektedir.

6. Türkü Sözlerinde Geçen Coğrafi Ortam Özellikleri

Şanlıurfa ili fiziki ve beşeri coğrafi çevre özellikleri açısından büyük çeşitlilik gösteren bir mekânda yer almaktadır. TRT Kurumu repertuarında Şanlıurfa yöresine ait 210 adet türkü sözünde 533 adet coğrafik kelime geçmektedir (Tablo 1).

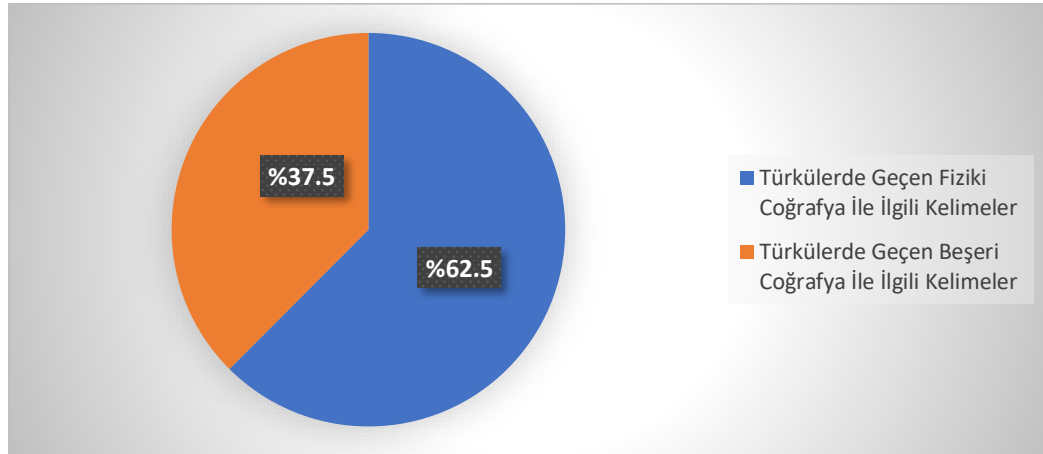
Türkü sözlerinde geçen 533 adet coğrafi kelimenin fiziki coğrafya konuları olan topoğrafya, litolojik, iklim, hidroğrafya, astronomik ifadeler, doğal bitki örtüsü ve hayvan türleri gibi unsurlar % 62.5'ini (333 adet kelime); beşeri coğrafya konuları olan tarım ve hayvancılık, yerleşme, toponimi, tarihi yerler, giyim-kuşam ve müzik aletleri gibi kültürel unsurlar % 37.5'ini (200 adet kelime) oluşturur (Şekil 1).

¹ Nabi, 12 Nisan 1712'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Tablo 1: Şanlıurfa Türkülerinde Geçen Coğrafi Kelimelerin Sayısı

Kelime	TGKS ²	Kelime	TGKS	Kelime	TGKS
Dağ	79	Diyarbakır	3	Yarpız	1
Bülbül	64	Bağdat	3	Armut	1
Gül	48	Bayburt	3	Koruk	1
Şanlıurfa (Urfa)	31	Düzlük	3	Bitlis	1
Bağ	19	Ördek	3	Arpa	1
Taş(Daş)	12	At (Arap Atı)	3	İgde	1
Mahrma(Mendil)	12	Dudu	3	Yonca	1
Ceylan (Ceyran)	11	Turna	3	Darı(Mısır)	1
Çöl	10	Nergiz	3	Kamış	1
Nar	10	Üzüm(Tiyek)(Arış)	3	Hayat	1
Ay	10	Bahar	3	Takka	1
Toprak	9	Güneş	3	Çardak	1
Bal	7	Tetirbe	3	Rüzgâr	1
Ayva	6	Bahçe(Bahça)	3	Karanlık	1
Eyvan(Ayvan)	6	Çayır	2	Yemeni	1
Kerpiç	6	Koyun	2	Fistan	1
Sabah	6	Fırat	2	Potin	1
Kar	6	Portakal	2	Aba	1
Çay	5	Hurma	2	Kundura	1
Pınar	5	Küncü	2	Köynek	1
Elma(Alma)	5	Karanfil	2	Cepken	1
Sümbül	5	Daracık sokak	2	Kaliç	1
Seher	5	Karaçadır	2	Küllah	1
Şalvar	5	Akşam	2	Tılfıdır	1
Kala(Kale)	5	Halepli Bahçe	2	Cabur Dağı	1
Horasan	5	Bostan	2	Karaköprü	1
Yayla	4	Halep	2	Muş	1
Dere	4	Çimen	2	Saz	1
İncir	4	Siverek	2	Tambur	1
Badem (Payam)	4	Yılan	1	Sarnıç	1
Lale	4	Arı	1	Kurt	1
Yağ	4	Kuzu	1	Kuyu	1
Yaz	4	Güvercin	1	Kış	1
Vala	4				
Toplam					533

² TGKS: Türkülerde Geçen Kelime Sayısı

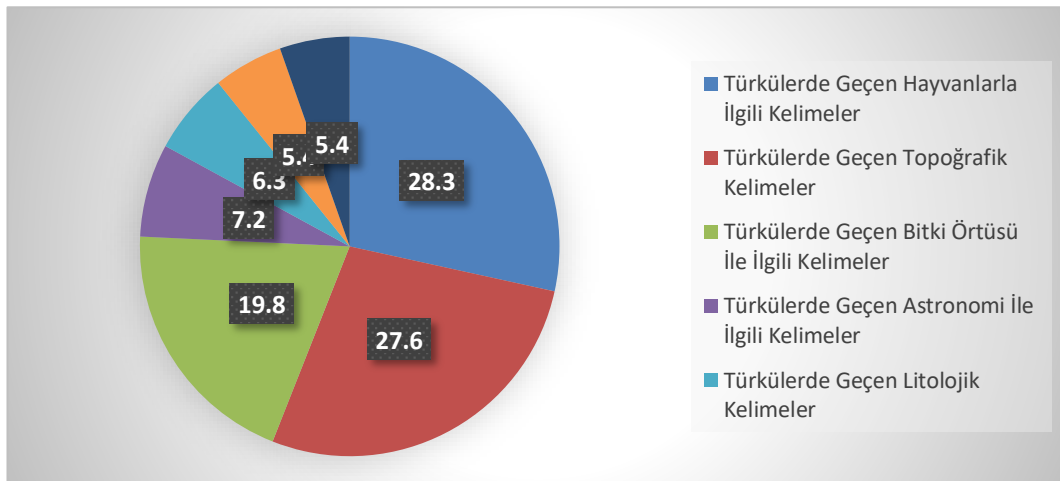
Şekil 1: Şanlıurfa Türkülerinde Geçen Coğrafyaya Ait Kelimeler

6.1. Fiziki Coğrafya Şartları - Türkü İlişkisi

Şanlıurfa türkülerinde fiziki coğrafya özellikleri unsurlarından en fazla % 28.3'lük oranla (94 adet kelime) doğal hayvanlarla ilgili kelimeler tespit edilmiştir. Daha sonra % 27.6'lık oranla (92 adet kelime) topoğrafik özellikler, % 19.8'lik oranla (66 adet kelime) bitki örtüsü, % 7.2'lik oranla (24 adet kelime) astrolojik öğeler, % 6.3'lük oranla (21 adet kelime) litolojik özellikler, % 5.4'lük oranla (18 adet kelime) hidrografya, % 5.4'lük oranla (18 adet kelime) iklimle ilgili ifadeler yer almıştır (Tablo 2; Şekil 2).

Tablo 2: Şanlıurfa Türkülerinde Geçen Fiziki Coğrafya Kelimelerin Sayısı

Fiziki Coğrafya İle ilgili Kelime	Adet	%
Türkülerde Geçen Hayvanlarla İlgili Kelimeler	94	28.3
Türkülerde Geçen Topoğrafik Kelimeler	92	27.6
Türkülerde Geçen Bitki Örtüsü İle İlgili Kelimeler	66	19.8
Türkülerde Geçen Astronomi İle İlgili Kelimeler	24	7.2
Türkülerde Geçen Litolojik Kelimeler	21	6.3
Türkülerde Geçen Hidrografya İle İlgili Kelimeler	18	5.4
Türkülerde Geçen İklimle İle İlgili Kelimeler	18	5.4
Toplam	333	100.0

Şekil 2: Türkülerde Geçen Fiziki Coğrafya ile İlgili Kelimeler

6.1.1. Yeryüzü Şekilleri -Türkü İlişkisi

Şanlıurfa'nın büyük bir bölümünü kaplayan platolar, kalkerli bir yapıya sahiptir. Yer şekillerinin sadeliği ile dikkati çeken bölgede topoğrafya kuzeyden güneye doğru tedricen alçalma gösterir. Bu nedenle bölgeyi topoğrafik özellikler bakımından genel olarak kuzeyden güneye doğru; dağlık sahalar, plato sahaları ve Suriye sınırına yakın ovalar olmak üzere 3 ayrı bölüme ayırmak mümkündür.

Tarih öncesi döneme dayanan ve önemli tarihi geçmişi olan şehrin ilk kuruluş yeri güneydeki Şanlıurfa Kalesi'nin üzerinde bulunduğu tepe (Kale Tepe) ile kuzeyinde yer alan Tıfındır Tepesi arasındaki düzlük alandır. Şanlıurfa şehrinin kuruluş yeri seçiminde fiziki etmenlerin büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Nitekim şehrinin kuruluş yerinin çevresi, halk tarafından dağ olarak değerlendirilmiş ve türkülerde dağ olarak ifade edilmiş, 400-450 m yükseltilerde tepeler ile çevrilidir (Harita 1).

Bu nedenle doğal çevre özelliklerinin şekillenmesinde topoğrafik şartların önemli bir rolü olmakta ve bu özellikler türkülerde önemli oranda yer almaktadır. Topoğrafik özellikler, yaşam şartları üzerindeki önemli etkisi nedeniyle türkülerde yer alan en önemli doğal ortam özelliği olmuştur. Şanlıurfa türkülerinde en fazla geçen coğrafi kelime 'dağ' kelimesi olmuştur. Bu yüksek tepeler türkülerde dağ olarak ifade edilmiş olup bazı türkülerdeki bu dağ ifadesi bazen coğrafyayı tanıtmak için kullanılmış bazen de türkülerde sevgiliye ulaşmada engel olarak betimlenmiştir.

Şanlıurfa yazları çok kurak ve sıcak bir iklime sahip olduğu için yaz kuraklığı bazı yıllar çok şiddetli geçmektedir. Bu dönemlerde Şanlıurfa'da su sıkıntısı çekilmekte ve toprakları susuzluktan çatlayarak çöl görünümü almaktadır. Bu özelliği türkü sözlerinde çöl kelimesi ile ifade edilmiştir. Ayrıca Şanlıurfa şehrinin kurulduğu coğrafi mekân, morfolojik olarak ova olduğundan dolayı bu özellik türkülerde düzlük olarak ifade edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Türkülerde Geçen Morfolojik Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Dağ	79	85.9
Çöl	10	10.9
Düzlük	3	3.2
Toplam	92	100.0

6.1.2. Litolojik Özellikler-Türkü İlişkisi

Kayaçların yaş, renk, kimyevi özellikleri, fiziki görünüm ve mineral yapısı türkü sözlerinde etkili olmaktadır.

İnsanların yaşamış oldukları çevrede bulunan ve genellikle insanların meskenlerini inşa etmede kullandıkları taş/daş, toprak gibi materyaller türkü sözlerinde yer almıştır (Tablo 4).

Tablo 4: Türkülerde Geçen Litolojik Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Taş/Daş	12	57.1
Toprak	9	42.9
Toplam	21	100.0

6.1.3. İklim-Türkü İlişkisi

Şanlıurfa'da kontinental (kara) iklim görülür. Yazları çok kurak ve sıcak; kışları bol yağışlı, nispeten ılıman geçmektedir. Şanlıurfa matematik konum itibarıyla Ekvatora daha yakındır. Deniz etkisinden uzak bir bölgede bulunmaktadır. Bu nedenle kontinental iklim özelliği ağır basmaktadır. Bu özellik sıcaklık ve yağış bakımından kendisini göstermektedir.

Hava olayları insanların hayat şartlarını, yerleşmelerini ekonomik faaliyetlerini etkileyen önemli unsurlardandır

İklim; bitki örtüsü, toprak ve yaban hayvanı türlerinin ortaya çıkması ve yerleşme, ulaşım, tarım, sanayi gibi beşeri ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi üzerinde rol oynayan önemli bir faktördür. Bu nedenle insan yaşamını doğrudan etkileme özelliğine sahiptir. Yeryüzü şekillerinde olduğu gibi yaşamı zorlaştıran olumsuz iklim şartları da türkülerde yansımıştır.

Şanlıurfa’da kar yağışı az olmakla birlikte türkülerde en fazla yer verilen yağış türü olmuştur. Şanlıurfa yazları çok kurak ve sıcak geçtiği için yaz ve güneş kelimeleri de türkü sözlerine yansımıştır. Ayrıca kış, bahar, rüzgâr gibi iklim özellikleri de türkü sözlerinde görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Türkülerde Geçen İklime İlgili Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%	Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Kar	6	33.2	Kış	1	5.6
Yaz	4	22.2	Rüzgâr	1	5.6
Güneş	3	16.7	Toplam	18	100.0
Bahar	3	16.7			

6.1.4. Hidrografiya-Türkü İlişkisi

Kaynak suları, özellikle temiz olmaları nedeniyle insanların en temel gereksinimi olan içme suyu ihtiyacını karşılama ve yeterli debi bulunması yerleşmeler için büyük önem taşımaktadır. Şanlıurfa’da bulunan hidrografik elemanları üçe ayırmak mümkündür. Bunlar: akarsular, kaynaklar ve göllerdir. Şanlıurfa’nın en önemli akarsuyunu Fırat Nehri teşkil eder. Şanlıurfa şehrinin içinde ve yakın çevresinde bugün bile çok sayıda su kaynağı mevcuttur. Şanlıurfa ve yakın çevresinde bulunan kaynakların büyük bir kısmı karstik kaynaklar olup, bazalt kayaçlarının arasından süzülerek yüzeye çıkmış kaynaklar da mevcuttur.

Şanlıurfa’da yaz aylarının kurak geçmesi ve sıcaklıkların yüksek olmasından dolayı, buharlaşma şiddetli olmakta ve jeolojik yapının bazı alanlarda suyu tutma kapasitesinin düşük olması hem yeraltı hem de yerüstü suları açısından olumsuzluk yaratmaktadır.

Türkülerde etkileri görülen doğal ortam özelliklerinden biri de hidrografik özelliklerdir. Gerek insanların temel hayat kaynağı olması, tarımda kullanılması ve doğal güzelliği nedeniyle yaşanan mekânın hidrografik özellikleri türkülerde yer almıştır.

Şanlıurfa hem yeraltı hem de yerüstü suları açısından zengin bir coğrafyaya sahip değildir. Yerüstü suları daha çok az su taşıyan ve yaz aylarında zaman zaman kuruyan akarsular olduğu için çay, pınar, dere gibi küçük akarsulara verilen adlar türkülerde ifade edilmiştir. Ayrıca su ihtiyacını karşılamak için açılan kuyular ve yapılan su sarnıçları da türkü sözlerinde yerlerini almışlardır. Türkiye’nin ve Şanlıurfa’nın önemli akarsuyu olan Fırat Şanlıurfa şehir merkezine uzak olduğu için türkü sözlerinde yeterince yer almamıştır (Tablo 6).

Tablo 6: Türkülerde Geçen Hidrografik Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%	Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Çay	5	27.8	Kuyu	1	5.6
Pınar	5	27.8	Sarnıç	1	5.6
Dere	4	22.2	Toplam	18	100.0
Fırat	2	11.0			

6.1.5. Astronomik İfadeler -Türkü İlişkisi

Türkü sözlerini etkileyen diğer bir doğal ortam özelliği de astronomik özelliklerdir. Astronomik olaylar arasında yer alan sabah, akşam, seher, karanlık gibi ifadeler Şanlıurfa türkülerinde yer almaktadır. Ay, ışık kaynağı ve yansıtıcı özelliği sayesinde parlak görünmesiyle insanları etkileyen bir faktör olmuş ve türkü sözlerinde en fazla yer almıştır (Tablo 7).

Tablo 7: Türkülerde Geçen Astronomik Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%	Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Ay	10	41.7	Akşam	2	8.3
Sabah	6	25.0	Karanlık	1	4.2
Seher	5	20.8	Toplam	24	100.0

6.1.6. Bitki Örtüsü-Türkü İlişkisi

Kuzeyden Güneydoğu Toroslar ve güneyden de Suriye-Irak kurak bölgesinde sınırlandırılan Güneydoğu Anadolu, yaz kuraklığının en şiddetli biçimde hissedilmesi nedeniyle, Türkiye'nin bitki örtüsü bakımından en zayıf bölgesidir.

Doğal bitki örtüsünü bozkır bitkileri meydana getirmektedir. İl toprakları orman yönünden Türkiye'nin en fakir alanıdır. Şanlıurfa'da bazı ot türlerinin oluşturduğu çayır ve çimenler ile gül, çiğdem, lale, sümbül nergis, karanfil gibi bitki türlerine rastlanmaktadır.

Doğal bitki örtüsü, özellikle manzara güzelliği açısından insanları etkileyen süs bitkileri ve doğal çevrede yetişen bitkiler olarak türkü sözlerinde yer almıştır. Görüntüsü ve kokuları ile insanları etkileyen süs bitkilerinden gül, sümbül, lale, nergis, karanfil kelimelerinin türküler içinde yer aldığı görülmektedir. Doğal bitki örtüsü olan bozkır bitkilerinden de çayır ve çimen türkü sözlerinde ifade edilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8: Türkülerde Geçen Bitki Örtüsü ile İlgili Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%	Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Gül	48	72.7	Karanfil/Garanfil	2	3.0
Sümbül	5	7.6	Çayır	2	3.0
Lale	4	6.1	Çimen	2	3.0
Nergiz	3	4.6	Toplam	66	100.0

6.1.7. Doğal Hayvan Toplulukları-Türkü ilişkisi

Türkülerde konu olan doğal ortam özelliklerinden biri de yörenin yaban hayatında yaşayan ve kültüre alınmamış veya kültüre alınmış hayvan topluluklarıdır. Gerek güzellikleri gerekse özgürlüğü temsil etmelerinden dolayı çeşitli hayvanlara atıfta bulunulmuş, benzetme ve kişileştirmeler

yapılmıştır. Her ne kadar benzetme ve kişileştirmelerle edebî bir sanat yapılmışsa da, bu sanatın icrası insanların yaşadıkları yörenin doğal ortamına has, görüp tanıdıkları hayvanlar üzerinden yapılmıştır. Bu hayvan türlerinden olan bülbül en fazla türkü sözlerinde kullanılmıştır.

Ayrıca bu coğrafyada yaşayan ceylan(ceyran) ve Dünya'nın en önemli cins atı olan Arap atı yetiştiriciliğinin merkezlerinden biri olan yörenin bu özelliği de türkü sözlerine yansımıştır. Ayrıca ördek, koyun, kuzu, güvercin, kurt, yılan ve arı gibi bu coğrafyada fazlaca bulunan hayvan türleri de türkü sözlerinde ifade edilmiştir.

Şanlıurfa doğal ortamda yaşamayan ve daha farklı doğal ortamlarda yaşayan turna ve dudu gibi hayvan isimlerinin kullanımına istisnalar dışında gidilmemiştir (Tablo 9).

Tablo 9: Türkülerde Geçen Hayvanlarla İlgili Kelimeler

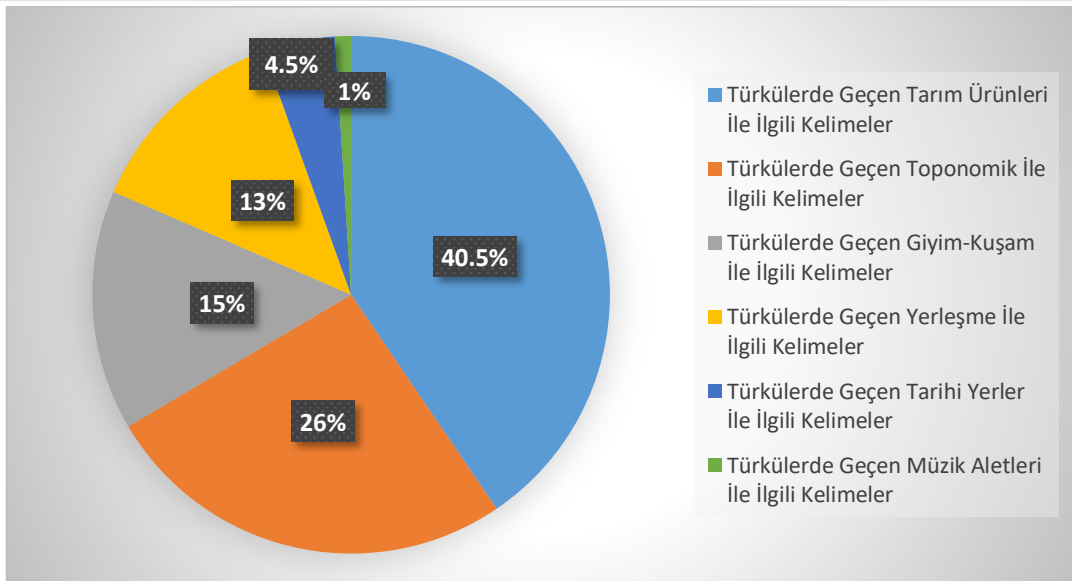
Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%	Türkülerde GeçenKelime	TGKS	%
Bülbül	64	68.0	Kuzu	1	1.1
Ceylan(Ceyran)	11	11.6	Güvercin	1	1.1
Ördek	3	3.2	Kurt	1	1.1
At (Arap Atı)	3	3.2	Yılan	1	1.1
Dudu	3	3.2	Arı	1	1.1
Turna	3	3.2	Toplam	94	100.0
Koyun	2	2.1			

6.2. Beşeri Ve Ekonomik Coğrafya - Türkü İlişkisi

Şanlıurfa türkülerinde beşeri coğrafya özellikleri unsurlarından en fazla % 40.5'lik oranla (81 adet kelime) tarım ürünleri ile ilgili kelimeler tespit edilmiştir. Daha sonra % 26.0'lık oranla (52 adet kelime) toponimi , % 15.0'lik oranla (30 adet kelime) halkın giyim-kuşamı, % 13.0'lük oranla (26 adet kelime) yerleşme coğrafyası, % 4.5'lik oranla (9 adet kelime) tarihi yerler ve kalıntılar, % 1.0'lik oranla (2 adet kelime) müzik aletleri ile ilgili ifadeler yer almıştır (Tablo10; Şekil 3).

Tablo 10: Şanlıurfa Türkülerde Geçen Beşeri ve Ekonomik Coğrafya İle İlgili Kelimeler

Beşeri ve Ekonomik Coğrafya İle İlgili Kelimeler	Adet	%
Türkülerde Geçen Tarım Ürünleri İle İlgili Kelimeler	81	40.5
Türkülerde Geçen Yer adları(Toponimi)ile İlgili Kelimeler	52	26.0
Türkülerde Geçen Giyim-Kuşam İle İlgili Kelimeler	30	15.0
Türkülerde Geçen Yerleşme İle İlgili Kelimeler	26	13.0
Türkülerde Geçen Tarihi Yerler İle İlgili Kelimeler	9	4.5
Türkülerde Geçen Müzik Aletleri İle İlgili Kelimeler	2	1.0
Toplam	200	100.0

Şekil 3: Türklerdeki Beşeri ve Ekonomik Coğrafya İle İlgili Kelimeler

Şanlıurfa ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlde yetiştirilen tarım ürünleri arasında başta pamuk olmak üzere buğday, mercimek ve fıstık yetiştiriciliği bunların yanı sıra çeşitli sebze ve meyve üretimi de yapılmaktadır.

Hayvancılık, ilin önemli ekonomik kaynaklarından bir diğeridir. Başka bir anlatımla Şanlıurfa ilinin ekonomisine hayvancılığın da katkısı büyüktür.

Şanlıurfa şehrinin etrafı üzüm bağları ve nar bahçeleri ile çevrelenmiştir. Şanlıurfa'da bostanlarda ve bahçelerde çeşitli sebze-meyve, tarım alanlarında diğer tarımsal ürünler olan ayva, incir, elma, badem, küncü (susam), hurma, arpa, darı(mısır) vb. üretilmektedir.

Şanlıurfa'da yetiştirilen tarımsal ürün çeşitleri de türkü sözlerinde yerlerini almışlardır. Ayrıca Şanlıurfa'da yöresine özgü üretilen sadeyağ ve bal ürünleri de türkü sözlerinde ifade edilmiştir(Tablo 11).

Tablo 11: Türklerde Geçen Tarımsal Ürünlerle İlgili Kelimeler

Türklerde Geçen Kelime	TGKS	%	Türklerde Geçen Kelime	TGKS	%
Bağ	19	23.4	Bostan	2	2.4
Nar	10	12.3	Küncü	2	2.4
Bal	7	8.6	Yarpız	1	1.2
Ayva	6	7.4	Armut	1	1.2
Elma/Alma	5	6.1	Koruk	1	1.2
Yağ	4	4.8	Arpa	1	1.2
İncir	4	4.8	İğde	1	1.2
Badem/Payam	4	4.8	Yonca	1	1.2
Üzüm (Tiyek/Ariş)	3	3.7	Darı (Mısır)	1	1.2
Bahçe(Bahça)	3	3.7	Kamış	1	1.2
Portakal	2	2.4	Bostan	1	1.2
Hurma	2	2.4	Toplam	81	100.0

6.2.1.Yer Adları (Toponimi) -Türkü İlişkisi

Yerleşme en geniş tanımıyla insanların oturduğu, faydalandığı bölgedir. Yurt ise; Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan, memleket demektir. Türkülerde birçok yerleşme ismi yer almaktadır.

Türkü yakan (besteleyen) kişiler; bazen yaşadıkları yere olan sevgilerini ve özlemlerini ifade etmek bazen de olayın geçtiği, kişinin yaşadığı yeri belirtmek veya daha başka amaçlarla türkülerde yerleşme adlarına yer vermişlerdir.

Türkülerde geçen yer adları, onunla başka şeyler arasında bağlantı kurulan zihinde canlandırılan birer imgedir. Bu nedenle türkülerde geçen yer adları; aklımıza bazı kişileri, yerleri getirir. Hatta bazı olayları gözümüzde canlandırır.

Türküler yerleşme adlarına yer vererek savaş, seferberlik gibi tarihi olayları, kişileri anlatır. Türkiye dışındaki yerleşme isimleri ile geçmiş tarihte sahip olduğumuz ülke sınırları hakkında bilgi verirler. Böylece, tarih içinde neler yaşadığımızın, nereden nereye geldiğimizin izlerini türkülerde görürüz.

Urfa ili 1984 yılında TBMM tarafından kurtuluş savaşında kendi gücüyle düşmanları topraklarında atması ile gösterdiği kahramanlık ve başarısı nedeniyle Urfa adının önüne “şanlı” unvanı verilerek adı Şanlıurfa olarak değiştirilmiştir. Şanlıurfa türkülerinde en fazla Şanlıurfa (Urfa) kelimesi görülmektedir. Türküyü besteleyen kişiler, bu türkünün hangi coğrafyada yakıldığını veya şehrine olan bağlılığını ve aidiyet duygularını yansıtmıştır.

Ayrıca Anadolu’nun dört bir yanından olmak üzere Horasan, Bayburt, Muş, Bitlis ve Diyarbakır ile Şanlıurfa’nın Siverek ve Karaköprü, Osmanlı coğrafyasından Bağdat, Halep gibi yerleşme adları da türkülerde yer almaktadır (Tablo 12).

Tablo 12: Türkülerde Geçen Toponimi Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%	Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Şanlıurfa(Urfa)	31	59.6	Halep	2	3.8
Horasan	5	9.7	Muş	1	1.9
Bağdat	3	5.8	Bitlis	1	1.9
Bayburt	3	5.8	Karaköprü	1	1.9
Diyarbakır	3	5.8	Toplam	52	100.0
Siverek	2	3.8			

6.2.2. Kültür Coğrafyası-Türkü ilişkisi

Şanlıurfa’da günümüz giysilerinin yöresel giysilerin yerini almasına rağmen hâlâ özellikle kırsal yörelerde geleneksel giyim biçimi korunmakta, geleneksel giysiler yöre insanları tarafından kullanılmaktadır. Şanlıurfa yöresel kadın ve erkek kıyafetleri Anadolu’nun birçok rengini içinde barındırmaktadır. Şanlıurfa’da yöresel kadın ve erkek giyimleri aşiretten aşirete değiştiği gibi kadının medeni durumuna göre değişiklik göstermektedir.

Halkın giyim ve kuşam özelliklerini türkü sözlerinde görmekteyiz. Halkın kullandığı Mahrama (ipek mendil) şalvar, vala, fıstan, köynek (gömlek), çepken, aba, kaliç, külah ile ayağına giydiği potin, kundura, yemeni türkü sözlerinde yöresel giyim ve kuşam özelliklerini yansıtmıştır (Tablo 13).

Tablo 13: Türkülerde Geçen Giyim-Kuşamla İlgili Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%	Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Mahrama Mendil	12	40.0	Kundura	1	3.3
Şalvar	5	16.6	Köynek	1	3.3
Vala	4	13.3	Cepken	1	3.3
Yemeni	1	3.3	Kaliç	1	3.3
Fistan	1	3.3	Külâh	1	3.3
Potin	1	3.3	Toplam	30	100.0
Aba	1	3.3			

6.2.3. Yerleşme - Türkü İlişkisi

İnsanın oturduğu ve çeşitli amaçlarla kullandığı yer olan yerleşme, bir yararlanma ve ekonomik faaliyetlerde bulunma bölgesidir (Doğanay,1997: 20) şeklinde tarif edilmektedir. Yaylacılık yapan insanların yerleşik bir hayat tarzı yaşadığı yani içinde bütün yıl oturlan bir ev, çeşitli tarımsal ve ekonomik faaliyette bulunmanın yanında yaylada hayvancılık, ekip biçme, el sanatları gibi işler de yapılabilir (Zaman 2007: 234; Zaman 2010: 179-187).

Şanlıurfa'nın tarihi mimari dokusunun önemli bir bölümünü oluşturan geleneksel evlerden yaklaşık 500'ü Kültür Bakanlığı'nca eski eser olarak tescil edilmiş bulunmaktadır.

Birer saray güzelliğindeki geleneksel Şanlıurfa evleri genellikle harem ve oda denilen selâmlık kısmı olmak üzere iki bölümden oluşur. Bazen bu iki bölüm, aralarından bir duvarla ayrılmış ve sokak tarafından ayrı birer kapıları olan müstakil iki ev görünümünü verdikleri gibi, bazen de tek kapıyla girilen selâmlık bölümünden sonra ikinci bir kapıyla harem bölümüne geçilen bir plan gösterirler. Şanlıurfa'nın tarihi sivil mimari eserleri olan Şanlıurfa geleneksel evlerinde bulunan eyvan, çardak, hayat, takka gibi özellikleri türkü sözlerinde yerini almıştır. Şanlıurfa'nın tarihi eski daracık sokakları, tetirbeleri ve yapı malzemesi olarak kullanılan kerpiç de türkü sözlerinde ifade edilen konulardır.

Ayrıca Karacadağ'da bazı konargöçer aşiretlerin yapmış olduğu hayvancılık faaliyetleri olan yaylacılık ve buralarda geçici kurulan keçi kılından yapılmış karaçadırlar da türkü sözlerinde yer almıştır(Tablo 14).

Tablo 14: Türkülerde Geçen Yerleşme İle İlgili Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%	Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Eyvan(Ayvan)	6	23.1	Karaçadır	2	7.7
Kerpiç	6	23.1	Çardak	1	3.8
Yayla	4	15.4	Takka	1	3.8
Tetirbe	3	11.6	Hayat(Avlu)	1	3.8
Daracık sokak	2	7.7	Toplam	26	100.0

6.2.4. Tarihi Mekânlar veya Kalıntılar- Türkü İlişkisi

Şanlıurfa; Sümer, Akad, Asur, Eti, Mitanni, Bizans, Arap, Selçuklular ve Osmanlılardan günümüze kadar çok değişik kavim ve milletlere beşiklik etmiş olup, tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Şanlıurfa şehri ilk kuruluş yeri olarak tepelik üzerinde kurulmuş, etrafı hendeklerle ve surlarla çevrilmiş olup savunma amaçlı bir kale inşa edilmiştir. Günümüze kadar gelen bu tarihi Şanlıurfa kale kalıntıları türkü sözlerinde yerini almıştır. Ayrıca Şanlıurfa tarihinde önemli yerleri olan Tıfındır Tepesi, Halepli Bahçe, Cabur Dağı gibi tarihi yerler türkü sözlerinde ifade edilmiştir(Tablo 15).

Tablo 15: Türkülerde Geçen Tarihi Yerlerle İlgili Kelimeler.

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Kala (Kale)	5	55.6
Halepli Bahçe	2	22.2
Cabur Dağı	1	11.1
Tılfıdır	1	11.1
Toplam	9	100.0

6.2.5. Müzik Aletleri- Türkü İlişkisi

Türkü sözlerinde Şanlıurfa'da kullanılan müzik aletleri de ifade edilmiştir. Türk halk müziğinin en önemli müzik aleti olan saz ve tambur Şanlıurfa türkü sözlerinde kullanılmıştır (Tablo 16).

Tablo 16: Türkülerde Geçen Müzik Aletleriyle İlgili Kelimeler

Türkülerde Geçen Kelime	TGKS	%
Saz	1	50.0
Tambur	1	50.0
Toplam	2	100.0

Sonuç

Kültürümüzün temel unsurlarından biri olan türküler yüzyıllardır halkın benliğinde yer edinmiş, nesilden nesile aktarılmış ve günümüze ulaşmıştır.

Türküler birçok bilim alanının araştırma konusu olmakla birlikte coğrafyanın beşeri coğrafya bölümü içinde yer alan kültürel coğrafyanın bir unsuru olan müzik coğrafyasının önemli bir araştırma konusudur.

Türküler ve türkü sözleri; halkın duygularını, düşüncelerini, aşklarını, sevinçlerini, acılarını, hüznlerini, hayallerini, sosyal hayatını, kültürel unsurlarını, geçmiş tarihini, yaşadığı coğrafi ortamın fiziki, beşeri ve ekonomik özelliklerini yansıtmıştır.

Şanlıurfa ili; fiziki ve beşeri coğrafi özellikleri açısından büyük çeşitlilik göstermektedir. TRT Kurumu repertuarında yer alan Şanlıurfa yöresine kayıtlı toplam 133 adet kırık hava (türkü) ile 73 adet uzun hava toplam 210 adet türkü sözü incelenmiştir. Bu türkü sözlerinde 533 adet coğrafi kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerin fiziki coğrafya konuları olan topografya, litolojik özellikler, iklim, hidrografya, astronomik ifadeler, doğal bitki örtüsü ve hayvan türleri gibi unsurların % 62.5'ini (333 adet kelime); beşeri coğrafya konuları olan tarım ve hayvancılık, yerleşme, toponimi, tarihi yerler, giyim-kuşam ve müzik aletleri gibi kültürel unsurların % 37.5'ini (200 adet kelime) oluşturduğu tespit edilmiştir.

Şanlıurfa türkülerinde fiziki coğrafya özellikleri unsurlarından en fazla % 28.3'luk oranla (94 adet kelime) doğal hayvanlarla ilgili kelimeler tespit edilmiştir. Daha sonra % 27.6'lık oranla (92 adet kelime) topoğrafik özellikler, % 19.8'lik oranla (66 adet kelime) bitki örtüsü, % 7.2'lik oranla (24 adet kelime) astrolojik öğeler, % 6.3'lük oranla (21 adet kelime) litolojik özellikler, % 5.4'lük oranla (18 adet kelime) hidrografya, % 5.4'lük oranla (18 adet kelime) iklimle ilgili ifadeler yer almıştır.

Şanlıurfa türkülerinde beşeri coğrafya özellikleri unsurlarından en fazla % 40.5'lik oranla (81 adet kelime) tarım ürünleri ile ilgili kelimeler tespit edilmiştir. Daha sonra % 26.0'lık oranla (52

adet kelime) toponimi, % 15.0'lik oranla (30 adet kelime) halkın giyim-kuşamı, % 13.0'lük oranla (26 adet kelime) yerleşme coğrafyası, % 4.5'lik oranla (9 adet kelime) tarihi yerler ve kalıntılar, % 1.0'lik oranla (2 adet kelime) müzik aletleri ile ilgili ifadeler yer almıştır

Türkü sözlerinde geçen fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafya unsurları, insanların o yöreye ait coğrafya bilgilerinin artmasına, yörenin tanınmasına katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak Şanlıurfa'ya ait türkülerin sözlerinde geçen fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafya unsurlarının Şanlıurfa coğrafyasına uyumlu olduğu görülmüştür.

Kaynakça

- Aliağaoğlu, A. (2018). Türkülerde Erzurum. bir şehir kimliği çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44,14-25.
- Akbıyık, A., Turhan, S., Kürkçüoğlu, S., Güzelgöz, O. & Dökmetaş, K. (1999). *Şanlıurfa halk müziği*. Şanlıurfa Valiliği Şurkav Yayınları.
- Akbıyık, A. (2013). Türkülerdeki Mekan Kavramının Sosyal, Kültür ve Ekonomik Hayattaki Önemi.*Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri Kitabı*.69-83
- Akbıyık, M. (2016). Siverek İlçesi köy yerleşmelerinin toponimik analizi. *Electronic Turkish Studies*. Spring, 11(8), 1-24.
- Akbıyık, M. (2019). Şanlıurfa İli Birecik İlçesi köy yerleşmelerinin toponimik analizi. *Turkish Studies Social Sciences*,14(3), 193-214. <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.22865>
- Arı, Y. (2005). Amerikan kültürel peyzaj kavramı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(13),25-43
- Arı, Y.& Köse, A. (2005). İnsan ve çevre etkileşimini yorumlamada yeni bir alternatif: kültürel coğrafya. *Türk Coğrafya Kurumu Ulusal Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, 51-59.
- Brouillette, L. V& GIBBS, K. (2010) Introduction to arts and geography. *Journal for Learning Through The Arts*, 6(4), 1-20
- Couch, D., Naylor, S. & Ryan, J. (2000). Editors, cultural turns/geographical turns. Prentice Hall, 140–158.
- Doğanay, H. (2011).Anlamı, tanımı, konusu ve felsefesi bakımından coğrafya ilmi hakkında bazı düşünceler. *Doğu Coğrafya Dergisi*,16(25), 1-24.
- İnan, A. (1972). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. TTK. Yay., (II. Baskı).
- Kara, H. (2016) Azerbaycan türkülerinde coğrafyanın rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9(47), 396-402.
- Koday, S., & Yılmaz, E. (2017). Osmaniye türkülerinde coğrafi motifler.*Türkiye Coğrafyası Araştırmaları, Prof.Dr. Mesut Elibüyük'e Armağan*,1, 527-544
- Köksel, B. (2009). Halk türkülerinde avla ilgili semboller. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1(1), 463-478.
- Leyshon A., Matless D. & Revill G. (1995). The place of music. *Transactions of The Institute of British Geographers, New Series*, 20(5), 423-433
- Nalbant, M.V. (2006). Buldan türkülerinde metaforlu ve metonomili (Deyim aktarmalı ve ad aktarmalı) Sözcükler. *Buldan Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 31-34.
- Revill, G. (2000). English pastoral: music, Landscape, History And Politics, In Cook, 1(4),155-168.

-
- Revill, G. (2000). Music and the politics of sound: nationalism, citizenship, and auditory space. *Environment and Planning, Society and Space* 18, 597–613.
- Revill, G. (2005). Vernacular culture and the place of folk music”, *social & cultural geography*, 6(5), 693-706.
- Smith, S. J. (1997). Beyond geography’s visible worlds: a cultural politics of music. *Progress in Human Geography*, 20(4), 502-529.
- Şahin, M. & Gürbüz, M. (2012). Türk halk müziği söz varlığında coğrafi motifler ve benzerlik analizi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(2), 1633-1656.
- Şahinalp, M. S. (2012). Müzik coğrafyası açısından bir araştırma: doğal ortam özelliklerinin türkü sözleri üzerindeki etkisi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(7), 633-661.
- Şahinalp, M. S. & Günel, V. (2011). Coğrafi ortamın bitlis türkülerine yansımaları. *VII. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 549-557.
- Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz kıyı dağları ’nda yaylalar ve yaylacılık*. Erzurum Atatürk Üniv. Yay. No: 960, Fen Edebiyat Fak. Yay. No: 105, Araştırma Serisi No: 75.
- Zaman, M. (2010). *Doğu Karadeniz kıyı dağları ’nda dağ ve yayla turizmi*. Erzurum Atatürk Üniv. Yay. No: 977, Edebiyat Fak. Yay. No: 134, Araştırma Serisi No: 110.
- (TRT) Türkiye Radyo Televizyonu Repertuarı (2020).